

ANDREJ PAVLOVEC

KALANOVO POHIŠTVO Z VISOKEGA, VPRAŠANJE PRISTNOSTI IN STAROSTI

V vrsti člankov, ki naj bi obravnavali posamezne muzejske zbirke, služili obenem tudi kot vodnik po zbirkah ter kasneje strnjeni predstavljali vodnik po muzeju, sodi tudi prispevek o pohištvu — sobni opravi z Visokega v Poljanski dolini. Nekdaj je bila ta oprava last Kalanov. S prenosom lastništva kmečkega dvorca na Visokem je prešla v last pisatelja dr. Ivana Tavčarja, po njegovi smrti pa je last njegovih sorodnikov. Po osvoboditvi je bila celotna oprava deponirana v muzeju v Škofji Loki in bila tu tudi razstavljena kot predmet, ki je tesno povezan s pisateljem — rojakom in njegovo Visoško kroniko.

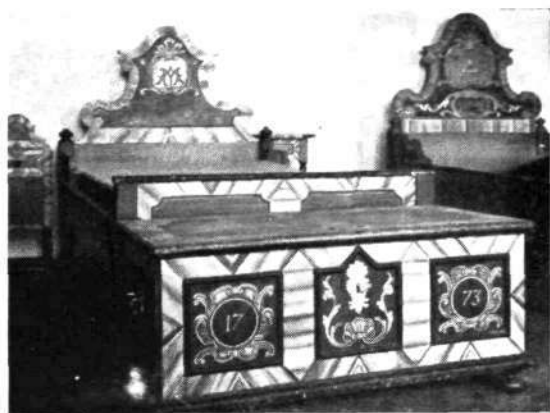
Čeprav sta dva kosa tega pohištva datirana z letnico, katera postavi nastanek pohištva v drugo polovico 18. stoletja, vendar ga ne moremo uvrstiti v neki določen stil, da bi že kot tako predstavljalo sodobno stilno pohištvo. Dalje ne moremo trditi, da se popolnoma izogiba stilnim oblikam, ki pa so seveda konservativno podeželsko predelane. Pohištvo ni produkt niti kmečkega niti meščanskega okusa, čeprav bi po svojem izvoru morale biti pravzaprav kmečko, saj je bilo Visoko kmečki dvorec, iz katerega je šele Tavčar uredil dvorec z romantičnim meščanskim prizvokom. Vodilo k ponovnemu razstavljanju pohištva v novih prostorih je le odnos do Tavčarjeve Visoške kronike in dejstvo, da v pisateljevem dvorcu ni urejena nobena spominska zbirka, kamor bi pravzaprav še najbolj sodilo.

Pozoren obiskovalec kaj kmalu opazi neko neuglašenost med posameznimi kosi oprave in so marsikoga motili nekateri kosi, ki ne sodijo med kmečko pohištvo, ali pa neenoten oplesek, imitacija lesa, tako imenovano »floodranje«, ki ni pri vseh kosih enako in niti ni videti povsod tudi tako »starinsko« kakor na datirani postelji. Natančno opazovanje potrди obe domnevi in vse kaže, da je opravo priredil nekdo, ki je sicer ljubil starine, ki je hotel imeti spalnico v »starem stilu«, a mu je manjkalo nekaj kosov pohištva, katere je dal pač narediti in tako tudi ugodil meščanskemu udobju. Ta nekdo pa ni bil nihče drugi kakor pisatelj Ivan Tavčar.

Pri raziskovanju oprave smo ugotovili, da je večina kosov, ki običajno ne sodijo v okvir kmečkega pohištva, novih in da so bili narejeni v času, ko je bil Tavčar že nekaj let lastnik Visokega. Na sedmih kosih pohištva je namreč podpisan soboslikar in pleskar Ivan Fortuna iz Žirov, ki je leta 1905 pleskal te kose oprave. Pri tem pa nastane zopet vprašanje, ali je Fortuna samo preslikal opravo, kot to pove zapis na spodnji deski enega izmed obeh stoličkov? Ta namreč pravi: »To je bilo novo leta 1905, preslikal I. Fortuna iz Žirov. Na Visokem, na pustni dan 1905.« Če pravi, da je bilo

«novo», se to lahko nanaša ali na en sam oziroma dva stolička ali pa na vseh sedem kosov, na katere se je podpisal. Bolj problematičen je, ko pravi »preslikal«. Ali je preslikal starejšo slikarijo in misli, ko pravi »to je bilo novo leta 1905«, samo na novo preslikane, ali pa misli konkretno na določene nove kose pohištva? Raziskave barvnih plasti ne kažejo drugega, kakor eno samo plast, katero je nanesele pač Fortuna. Tudi les in izdelava sta taka, da ju mirno štejem med nove izdelke in ne med preslikane. Ta izraz je verjetno uporabil v pomenu poslikati in ne v takem pomenu, kjer bi izraz pomenil prekritje neke starejše slikarije. Kajti, kaj naj bi sicer označeval začetek napisa: »To je bilo novo leta 1905.«? Pač le to, da so bili ti kosi

pohištva novi tega leta in tudi hkrati na novo prepleskani, ali kot je sam Fortuna napisal: »preslikani«. Ostali zapisi na pohištvu so manj zanimivi, a tem bolj zabavni. Na drugem stoličku je Fortuna povedal tudi svoj poklic: »Na Visokem, dne 7. sušča 1905. I. Fortuna sobni slikar in pleškar iz Žirov.« Na nočnih omaricah je izpovedal svoje politično prepričanje: »U boj za dom, Ivan Fortuna — Živela majka Slava. Visoko 8. III. 1905. I. Fortuna.« in na drugi: »I. Fortuna, 7. 3. Slava ti slovenski rod, čuvaj ga, o ti gospod. Zivijo.« Zgolj pod-

Visoška skrinja in ženska postelja iz leta 1773, desno del moške postelje z letnico 1774. (Foto Loški muzej)

pisal in datiral je svoje delo na umivalniku: »Na Visokem, na pepelnica 1905, Ivan Fortuna iz Žirov.« Mizica je podpisana enkrat: »I. Fortuna 1905«, večkrat pa spodnja stranica zadnjega desnega predala pri skledniku.

Prizadevni slikar Fortuna je z veseljem do podpisovanja izločil kar polovico celotne sobne opreme, ki bi po površnem pogledu sodila v 18. stoletje. Po načinu slikanja oziroma »flodranja« moremo mirno prisoditi k tem kosom pohištva še osmega, in sicer otroško posteljico. Ta res ni signirana, a jo je nedvomno prepleskal Fortuna, če že ni bila ravno narejena istočasno z drugimi deli tedaj novega pohištva.

Oglejmo si sedaj podrobneje starejše in prave kose Kalanovega pohištva. Najstarejša je skrinja. Datirana je z letnico 1773. Oblikovno in po tipu je običajna kmečka skrinja. Prednjo ploskev delijo na gladko podlago pribiti profilirani okvirčki na tri polja — kvadrate, od katerih je srednji povečan tako, da se zgornja profilirana palica okvira zalomi in oblikuje trikotnik, kamor pride vrhnji del ščitnika za ključavnico. Osnovna ploskev je »flodrana« v zelo svetlih barvah, od skoro bele, preko sive do črne, dočim so kvadratna polja slikana kot imitacija trdega lesa v temnorjavi barvi in je na to osnovo vrisan svetlosiv krog, obdan z motivi volut in preslegastega ušesa. Znotraj kroga je v prvem kvadratu prvi del letnice, v zadnjem pa drugi del. V srednjem polju zavzema spodnji dve tretjini lepo kovan ščitnik za ključavnico, v spodnjem delu pa je naslikan motiv školjke, iz katere

se vzpenjata na vsaki strani do vrha dve rastlinski vitici. Pokrov je razdeljen s poslikanjem, ki imitira trd les, na dva pravokotnika s polkrožno posnetimi vogali.

Isti motiv kot na pokrovu skrinje je tudi na prednji stranici ženske postelje. Zaglavje postelje predstavlja v ploskev vrezana volutasta atika. Zgornji del zaglavne stranice je okrašen s skopo naslikanim medaljonom, ki obdaja sveti monogram. Barve in tehnika poslikanja (»flodranje«) skrinje in postelje so popolnoma enake in zato moremo posteljo z gotovostjo postaviti v leto 1773, v leto nastanka skrinje.

Datirana je še moška postelja z visoko dvignjeno zaglavno stranico enake oblike kot pri že omenjeni ženski postelji. Robova volut in rob vrhnjega loka se od notranje osnove, rjavo poslikane površine, oddeljeni z 2 cm širokim belo obrobljenim črnim trakom. Na rjavi osnovni ploskvi sta naslikana dva ovalna medaljona, ki sta obdana z rastlinskimi viticami. Barva vitic prehaja od sive k črni. V spodnjem medaljonu je vpisan monogram O. A. M. D. G. in pod njim letnica 1774. V zgornjem medaljonu, ki je mnogo večji, je naslikan simbol božjega očesa, izza katerega sijejo rumeni žarki. Na vzhodni stranici se ponavlja motiv medaljona v dveh pravokotnih s posnetimi vogali. Barvno je ta druga postelja komponirana nekoliko temneje in je celotni ton poslikave ugašen na rjavo osnovo, dočim moti pri skrinji in pri prvi postelji močna sivobela barva obrobni ploskev.

Med tremi omarami je največja velika dvodelna omara, ki stoji levo od postelj ali desno ob vhodu v sosednjo sobo. Omara je v tlorisu pravokotnik s spredaj posnetima vogaloma. Stenska stranica, ki je največja, je iz debelih, tesanih desk. Nanjo se vežeta pravokotni krajni stranici, na ti dve pa na sprednjem robu pod kotom 45° dve ožji stranici, ki tako sklepata, prav tako s kotom 45°, prednjo ploskev s stranskima. Prednja ploskev so vrata, pritrjena na ožji stranici z lepo kovanimi tečajji. Spodaj ima omara dva predala, zgoraj pa je zaključena z močno profilirano palico.

Druga omara stoji ob isti steni levo ob prehodu v sosednjo sobo. Je manjša, ravno tako z dvokrilnimi vrati. Enostaven kvader poživlja razdelitev prednje ploskve na kvadrate. Spodaj ima štiri predale. Na to omaro je položen sklednik s cinasto posodo iz Tavčarjeve zbirke.

Tretja omara sestoji iz dveh delov in je v daljnem sorodstvu s tipom tabernakeljskih omar. V spodnjem delu se odpre scela vsa prednja stranica, ki, položena na tla, lahko služi kot pomožna postelja. Poslikana pa je tako, da predstavlja slikarija skupaj s pribitimi profiliranimi paličicami osem predalov, razvrščenih v dve vrsti, po štiri na vsaki strani. Zgornji del se zapira z vrati na dve krili. Zgoraj je zaključena z desko, izrezano tako, da predstavlja nekakšno atiko volutastih oblik.

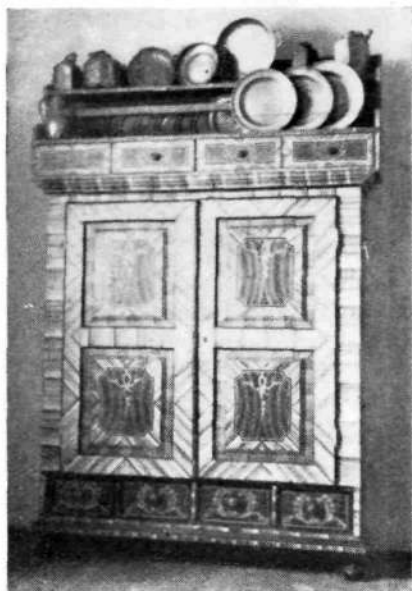
Vse tri omare so po načinu »flodranja« in ornamentiranih motivov podobne obema posteljema. Po barvi in načinu slikanja zunanjih širokih robnih pasov in notranjih osnovnih ploskev se omare barvno čisto približajo večji moški postelji. Opazimo le manjšo razliko na prehodnih pasovih med zunanjim robom in notranjo osnovno ploskvijo, kar pa ne predstavlja bistvene važnosti in lahko omare po vsej verjetnosti prištejemo med prvotno pohištvo.

Iz tega lahko sklepamo, da sta najstarejša kosa pohištva skrinja in ženska postelja, in sicer iz leta 1773. Leto kasneje je prišlo v hišo ostalo pohištvo, predvsem moška postelja, datirana z letnico 1774, kar je tudi meja, pred katero niso nabavili omar. Verjetno pa je, da so jih nabavili tega leta.

morda kako leto, dve pozneje. Morda bi v to dobo spadala tudi otroška posteljica, ki pa je bila pozneje preslikana, po vsej verjetnosti leta 1905, ko je na Visokem barval nove kose pohištva omenjeni Ivan Fortuna. Iz tega leta je torej tudi vseh ostalih šest kosov: dva stolička brez naslanjala, nočni omariči, umivalnik in sklednik. Ta časovna razvrstitev je predvsem rezultat podrobnejšega opazovanja brez uporabe arhivskih virov. Dvomim, da bi arhivsko gradivo pokazalo kakšno bistveno različno časovno razvrstitev. Vsekakor pa bi bilo kakršnokoli novo dognanje le razveseljivo.

Zanima nas še soboslikar in pleskar Ivan Fortuna, tolikrat podpisan na svoje izdelke. Poleg svojega poklica se je bavil tudi s slikanjem podob. Rojen je bil v Novi vasi pri Žireh 26. septembra 1866. Umrl je 10. julija 1921 za vodenico in je pokopan v Žireh. (Za podatke se zahvaljujem komandirjema postaj Ljudske milice v Skofji Loki in Žireh.) Kot se že iz napisov vidi in kar še pomnijo o njem živeči, je bil za takratne pojme kar napreden narodnjak. Baje je bil zaradi tega pri oblasteh zapostavljan in tudi večkrat brez dela. Dalje povedo ljudje, da se je zelo dobro poznal s pesnikom Simonom Gregorčičem in ga tudi obiskoval. Kako je prišlo do teh govoric, se mi ni posrečilo ugotoviti in moramo zato le sklepati, da je najbrž tudi sam koval pesmi. Vendar pustimo ugiibanje in pogledjmo njegovo slikarsko dejavnost. Po izjavah za terenske zapiske o ljudski umetnosti v Poljanski dolini, zbranih v letu 1959, je slikal zelo veliko. Predvsem je slikal manjše slike, ki se še nahajajo pri raznih družinah v Žireh, vendar se ni posrečilo najti še nobene. Doslej znano, datirano in signirano je veliko zagrinjalo v žirovskem gasilskem domu. Datirano je z letnico 1902 in podpisano z Ivan Fortuna na desni strani spodaj. Zagrinjalo je veliko približno 3 × 2 m. Fortuna je na tako veliko platno postavil dekle in fanta v narodni noši. Desno, a bolj v ozadju, je naslikal kmečko hišo z lesenim hodnikom, levo je odmeril prostor vodnjaku in vaški cerkvi in vse te posamezne predmete združil v naivni pokrajini. Seveda je pri svojem delu uporabljal predloge, zelo verjetno razglednice (par v narodni noši). Prevladujeta modra in zelena barva. Drugi del zagrinjala enakih mer je prav tako poslikal Fortuna, a je zgorelo.

Teško je presoјati delo I. Fortune po eni sami sliki, katera kaže sicer nekaj znakov, ki so tipični za proizvod ljudske umetnosti, so pa tako zabrisani, da so skoro že nespoznavni. Po tej sliki sodeč je Fortuna predstavnik tiste vrste vaških slikarjev, ki so z dobro vero v svoje delo in z merico znanja in podedovanega ljudskega ustvarjalnega hotenja proizvajali dela, ob katerih še zaslutiš ostanke ljudske umetnosti. Diletantizem tovrstnih slikarjev pa postaja tako grob, da približuje njihova dela kiču.

Visoška omara s sklednikom in cinasto posodo. (Foto Loški muzej)